

PIRMOJI KNYGA

I

Didžioji salė

Šiandien sukanka trys šimtai keturiasdešimt aštuoneri metai, šeši mėnesiai ir devyniolika dienų, kai paryžiečiai pabudo nuo gaudesio visų varpų, kurie skardenosi tarp trigubų Sitė, Universiteto ir Miesto mūrų.

Tuo tarpu 1482 metų sausio 6-oji nebuvo tokia diena, kurią istorija prisimintų. Jokios didesnės reikšmės neturėjo įvykis, iš pat ryto sujudinęs varpus ir sukėlęs Paryžiaus gyventojus. Miesto nepuolė nei pikardiečiai, nei burgundiečiai, nei buvo nešamos procesijoje relikvijos; nei studentai maištavo Laso vynuogyne, nei žengė į miestą *labai grėsmingas mūsų senjoras ponas karalius* ir net nevyko įdomus vagių bei vagilių korimas Paryžiaus teisingumo rūmuose. Nebuvo sutinkami nė naujai atvykstantį išsipustę, galionuoti ir plunksnuoti svetimų valstybių pasiuntiniai, kurie XV amžiuje taip dažnai lankydavosi. Vos tik prieš porą dienų paskutiniai, – tai buvo flamandų pasiuntiniai, įgalioti sutarti sosto įpėdinio vedybas su Flandrijos Margarita, – įžengė į Paryžių ir tuo sukėlė didelį nemalonumą kardinolui de Burbonui, kuris, norėdamas įtikti karaliui, turėjo meiliai priimti šiuos neišprususius flamandų burmistrus ir vaišinti juos savo Burbonų rūmuose *labai gražiais pamokymais, juokais ir farsais* tuo metu, kai smarki liūtis tvindė puikiuosius jo kilimus, ištiestus prie rūmų durų.

Sausio 6-oji, *sujaudinusi visus Paryžiaus gyventojus*, pasak Žano de Trua, buvo dvigubų iškilmių diena, kuri nuo neatmenamų laikų jungė trijų karalių minėjimą su juokdarių švente.

Tą dieną turėjo įvykti iliuminacijos Grevo aikštėje, gegužės medelio sodinimas prie Brako koplyčios ir misterija Teisingumo rūmuose. Jau iš vakaro trimitų garsais visose kryžkelėse apie tai skelbė pono prevò valdininkai, pasipuošę violetinio šilko palaidinėmis su dideliais baltais kryžiais ant krūtinių.

Taigi nuo pat ryto, uždarę namus ir krautuves, būriai miestelėnų žingsniavo į vieną iš tų trijų pažymėtųjų vietų. Vieni pasirinko iliuminaciją, kiti – gegužės medelį, tretį – misteriją. Reikia pagirti sveiką Paryžiaus dykinėtojų nuovoką, nes didžioji šios minios dalis suko iliuminacijos pusėn, – mat metas iliuminacijai buvo kaip tik tinkamas, – arba į misteriją, kuri turėjo būti vaidinama šiltoje ir sandarioje Teisingumo rūmų Didžiojoje salėje, o vargšą vos pražydusį gegužės medelį smalsuoliai susitarė palikti vienišą drebėti nuo šalčio sausio mėnesį Brako koplyčios šventoriuje.

Labiausiai žmonių minios plaukė į Teisingumo rūmų gatves, nes buvo žinoma, kad užvakar atvykę flamandų pasiuntiniai ketino žiūrėti misteriją ir dalyvauti juokdarių popiežiaus rinkimuose, kurie taip pat turėjo vykti Didžiojoje salėje.

Tą dieną nelengva buvo prasiskverbti į salę, nors tada ji buvo laikoma didžiausia pasaulyje dengta patalpa (tiesa, Sovalis anuomet dar nebuvo išmatavęs Montarži pilies Didžiosios salės). Smalsuoliams, žiūrintiems pro langus, žmonių prisigrūdusi rūmų aikštė atrodė lyg jūra, į kurią tarsi upių žiotys penkios ar šešios gatvės kiekvieną akimirką išliedavo vis naujas galvų sroves. Vis didėjančios šios minios bangos blaškėsi į namų kampus, kurie styrojo šen bei ten lyg netaisyklingo aikštės baseino iškyšuliai. Aukšto gotinio² rūmų fasado centre didžiais laiptais be perstojo kilo ir leidosi dviguba žmonių srovė. Nutrūkusi ties vidurine aikšte, ji išsiliedavo plačiomis bangomis dviem šoniniais nusileidimais, o didieji laiptai be perstojo tartum tekėjo į aikštę kaip krioklys į ežerą. Šauksmai, juokas, tūkstančių kojų trepsėjimas kėlė didžiausią triukšmą ir bildesį. Kartkartėmis tasai triukšmas ir bildesys dvigubai pasmarkėdavo: srovė, nešusi visą tą minią laiptų link, staiga apsigrėždavo, sumiždavo, imdavo suktis verpetu. Tai įvykdavo dėl to, kad šaulys staiga imdavo tvoti žmones, arba karališkojo teismo seržantas, norėdamas gražinti tvarką, įjodavo į minią: nuostabi tradicija, kurią karališkasis teismas perleido maršalo teismui, maršalo teismas – tribunolui, o tribunolas – mūsajai Paryžiaus žandarmerijai.

Prie durų, prie langų, prie palėpių langelių, ant stogų mirgėjo tūkstančiai geraširdžių, sąžiningų ir ramių veidų, kurie žiūrėjo į rūmus, į maišatį, ir nieko daugiau nereikalavo; nes daugelis paryžiečių pasitenkina, stebėdami žiūrovus, ir labai įdomi net siena, už kurios kas nors vyksta.

Jei mums, 1830 metų žmonėms, būtų leista mintyse įsimaišyti į būrį anų XV amžiaus paryžiečių ir su jais, tampomais, parverčiamais, stumdomais, įsibrauti į šią didžiulę rūmų salę, kuri 1482 m. sausio 6 d. buvo pasidariusi tokia ankšta, prieš mūsų akis atsivertų įdomus ir žavus vaizdas, ir aplinkui pamatytume tokius senus dalykus, kad jie mums atrodytų visai nauji.

Jei skaitytojas sutinka, pabandydysime bent vaizduotėje atkurti įspūdį, kurį jis būtų patyręs, peržengdamas su mumis Didžiosios salės slenkstį ir atsidūręs tarp margos ir triukšmingos minios.

Visų pirma mums imtų spengti ausyse ir apraibtų akys. Aukštai, virš galvų, būtų dvigubi smailūs skliautai, nudažyti žydra spalva, išmarginti aukso gėlėmis ir išpuošti medžio raižiniais; apačioje, po kojomis – balto ir juodo marmuro plytelių grindys. Už keleto žingsnių – milžiniškas piliorius, paskui antras, trečias – per visą salę septyni pilioriai, kurie palaiko dvigubus lubų skliautus. Aplink pirmuosius keturis piliorius pastatyti pirklių staleliai, žerintys įvairiais stiklais ir visokiais žibučiais; aplinkui tris likusiuosius piliorius sustatyti ažuoliniai suolai, kuriuos nutrynė ir nublizgino plačios bylininkų kelnės ir prokurorų togos. Aplink visą salę išilgai aukštų sienų, tarp durų, langų, tarp pilorių – begalinė virtinė statulų, kurios vaizduoja visus Prancūzijos karalius, pradedant karaliumi Faramonu; karaliai tinginiai – nukarusiomis rankomis ir nuleistomis akimis; budrūs ir karingi – drąsiai iškėlę į dangų rankas ir galvas. Toliau aukšti, smailaskliaučiai langai, šviečiantys tūkstančio spalvų stiklais; erdviuose išėjimuose – puikios,

meniškais raižiniais išpuoštos durys; ir visa tai – pilioriai, skliautai, sienos, langų rėmai, visi medžio darbai, durys, statulos – buvo nudažyta žydra spalva su paauskinimais; mūsų stebėjimo metu ji jau buvo truputį apiblukusi, o 1549-aisiais – malonės metais – toji spalva jau buvo visiškai išnykusi po dulkių ir voratinklų sluoksniu, ir diu Briolis ja žavėjosi tik sekdamas tradicija.

Dabar įsivaizduokite šią milžinišką pailgą salę, kurią apšvietė blanki sausio mėnesio šviesa ir užtvindė marga, triukšmaujanti minia, slenkanti pagal sienas ir besisukanti aplink septynis piliorius, – štai jau ir būsite susikūrę viso to paveiklo apybraižas, o mes pabandysime tiksliau papasakoti visas jo įdomias smulkmenas.

Jei Ravajakas nebūtų nužudęs Henriko IV, be abejo, nebūtų buvę nė Ravajako bylos dokumentų, kurie buvo saugomi Teisingumo rūmų raštinėje; nebūtų buvę nė Ravajako bendrininkų, kuriems rūpėjo tuos dokumentus sunaikinti; vadinasi, nebūtų buvę nė padegėjų, kurie, nerasdami geresnių priemonių, turėjo padegti raštinę, kad būtų galima sudeginti dokumentus, o kad sudegtų raštinė – padegti ir pačius Teisingumo rūmus, – jei viso to nebūtų buvę, nebūtų įvykęs 1618 metų gaisras. Senieji rūmai dar tebestovėtų su savo sena Didžiąja sale, ir aš galėčiau skaitytojui tarti: „Eikite ir ją apžiūrėkite“; ir taip mudu būtume išvaduoti: aš – nuo šios salės aprašinėjimo, jis – nuo šio mano nevykusio aprašymo skaitymo. Visa tai tik patvirtina šitą naują tiesą: dideli įvykiai turi neapskaičiuojamų pasekmių.

Galimas daiktas, kad Ravajakas neturėjo jokių bendrininkų, o jei atsitiktinai jų ir turėjo, jie galėjo būti visai niekuo dėti dėl 1618 metų gaisro. Yra dar pora labai priimtinių 1618 metų gaisro kilmės aiškinimų. Pirma, visi žino, kad kovo 7 d. po vidurnakčio ant Teisingumo rūmų iš dangaus nukrito didžiulė, pėdos pločio ir sieksnio aukščio, liepsnojanti žvaigždė. Antra, Teofilio ketureilis:

Iš tikrųjų tai buvo išdaiga liūdna,
Kai deivė teisingumo,
Paryžiuje privalgiusi per daug skanumų,
Savuosius rūmus pavertė liepsna.

Nors ir kažin ką galvotume apie šį trigubą – politinį, gamtinį, poetinį – gaisro aiškinimą, nelaimei, 1618 metų gaisro faktas vis tiek lieka neabejotinas. Dėl šios katastrofos, ypač dėl įvairių vėlesnių restauracijų, kurios sunaikino ir tai, ko pagailėjo gaisras, nedaug kas liko iš šio pirmųjų prancūzų karalių būsto, iš šių rūmų, senesnių už Luvrą, kurie Pilypo Gražiojo laikais buvo jau tokie seni, kad juose ieškota pėdsakų tų puikiųjų pastatų, kuriuos statydino karalius Roberas, o aprašė Helgaldas. Beveik viskas dingo. Kuo pavirto valstybinio antspaudo kabinetas, kuriame Liudvikas Šventasis *sutvirtino savo jungtuves*? Kur dingo sodas, kuriame jis teisė, drauge su Žuanviliu, išsitiesęs ant kilimų ir apsivilkęs „kamliotine tunika, vilnone be

rankovių palaidine ir juodu apsiaustu“? Kur imperatoriaus Sigizmundo kambarys? Karolio IV? Jono Bežemio? Kur yra laiptai, nuo kurių Karolis VI paskelbė savo malonės ediktą? Akmens plokštė, ant kurios Marselis sosto įpėdinio akivaizdoje nužudė Roberą Klermontietį ir Šampanijos maršalą? Varteliai, prie kurių buvo sudraskytos antipopiežiaus Benedikto bulės ir pro kuriuos išvyko jas atgabenusieji, pasityčiojant apvilkti bažnytiniais rūbais, su mitromis ant galvų ir viešai išpažindami savo kaltes visuose Paryžiaus kryžgatviuose? O kur Didžioji salė su savo paausnimais, savo žydra spalva, su savo smailomis arkomis, savo statulomis, su savo pilioriais, savo neaprepiamais, puikiomis skulptūromis išpuoštais skliautais? Kur auksinis kambarys? Ir prie durų akmeninis liūtas nuleista galva, tarp kojų įsprausta uodega, kaip Saliamono sosto liūtai, nusižeminęs, nes tokia išraiška tinka jėgai, kuri budi teisingumo akivaizdoje? Kur gražiosios durys? Ir puikieji vitražai? Ir raižiniais išpuošti apkaustymai, kurių grožis kėlė nusiminimą Biskornetui? Ir grakštūs diu Ansi medžio pjaustiniai?.. Ką padarė laikas ir ką padarė žmonės visoms šioms grožybėms? Ką mes už visa tai gavome? Ką gavome už visą tą gališkąją istoriją, už visą tą gotikos meną? Sunkius, žemus, pusapvalius skliautus pono de Broso, to nevykėlio architekto, kuris pastatė Sen Žervė portalą, – štai ką mes gavome vietoj meno. O istorija? Apie didįjį piliorių mums yra likę tik tuščiakalbiai atsiminimai, kurie dar ir dabar aidi visokių ponų Patriu tauškalais.

Bet tai nedidelis dalykas. Grįžkime į tikrąją tikrų senųjų rūmų Didžiąją salę.

Viename šio milžiniško lygiagretainio gale stovėjo garsusis marmurinis stolas, iškaltas iš vieno tokio ilgo, tokio plataus ir storo marmuro gabalo, jog niekas, pasak senųjų rankraščių, niekada tokio nebuvo matęs, o jo išvaizda – *toji marmuro riekė* – galėjo sužadinti ir Gargantiua apetitą. Kitame salės gale buvo koplyčia, kurioje Liudvikas XI iškaldino savo paties statulą, klūpančią priešais švenčiausiąją mergelę, ir, visai nesirūpindamas, kad karalių statulų eilėje liks dvi tuščios nišos, įsakė į koplyčią perkelti Karolį ir Liudviką Šventąjį – du šventuosius, kurie, būdami Prancūzijos karaliai, jam atrodė gali ir danguje turėti didelės įtakos. Ši koplyčia, dar visai nauja, pastatyta tik prieš šešerius metus, buvo sukurta toje subtilios architektūros, puikios skulptūros ir nuostabiausių raižinių dvasioje, kuri pas mus pasireiškė gotikos stiliaus pabaigoje ir pasakiškomis renesanso fantazijomis nusitęsė iki šešioliktojo šimtmečio vidurio. Viršum portalo nedidelė permatoma rozetė buvo tikras filigraninio meno ir grakštumo šedevras. Ji atrodė lyg mezginių žvaigždė.

Salės viduryje, priešais didžiąsias duris prie sienos stovėjo aukso brokatu išmušta estrada, į kurią buvo galima atskirai patekti per auksinio kambario koridoriaus langą. Ši estrada buvo skirta flamandų pasiuntiniams ir kitiems kilniesiems svečiams, kurie buvo pakviesti žiūrėti misterijos.

Senu papročiu misterija turėjo būti vaidinama ant to garsiojo marmurinio stalo. Tam reikalui jis buvo paruoštas jau nuo pat ryto. Ant jo puikios marmurinės plokštės, kuri visa buvo išraižyta raštininkų kulnimis, stovėjo gana aukštas medinis narvas. Jo viršus, kurį galėjo aiškiai

matyti visa salė, buvo skirtas scenai, o vidus, užmaskuotas kilimais, – artistų drabužinei. Naiviai pastatytos iš lauko pusės kopėčios buvo skirtos susisiekti scenai su drabužine; jų stačiais skersiniais aktoriai turėjo ir užlipti į sceną, ir iš jos išeiti į užkulisius. Nors ir kažin kaip staigiai reikėdavo aktoriui pasirodyti scenoje, nors ir kažin koks turėdavo būti scenos efektas, – be kopėčių būdavo neįmanoma apsieiti. Nekalta ir verta pagarbos meno bei technikos kūdikystė!

Keturi vyriausiojo rūmų teisėjo seržantai, turėję prižiūrėti visus liaudies pasilinksminimus švenčių progomis, taip pat ir visas egzekucijas, jau stovėjo prie visų keturių marmurinio stalo kampų.

Vaidinimas turėjo prasidėti tik vidudienį, kai didysis rūmų laikrodis išmuš dvyliktąjį dūžį. Be abejo, tai buvo kiek vėlokas vaidinimui laikas, bet reikėjo taikytis prie flamandų pasiuntinių.

Taigi visa toji žmonių daugybė laukė vaidinimo jau nuo pat ryto. Nemažai šių dorų smalsuolių jau nuo pat aušros šalo prie didžiųjų rūmų laiptų; keletas jų net tvirtino kiaurą naktį ištūnoję prie didžiųjų durų, kad galėtų pirmieji patekti į salę. Minia kas valandėlę vis didėjo ir lyg išsiliejusi iš krantų upė kilo aukštyn pagal sienas, tvenkėsi aplinkui piliorius ir rangėsi ant karnizų, ant visų architektūrinių iškyšulių ir ant visų skulptūrinių išgaubimų bei pagražinimų. Todėl dar gerokai prieš pasiuntinių atvykimą tam tikras kartėlis skambėjo klegesyje minios, kuri nekantravo, nuobodžiavo, buvo pasidavusi įtakai dienos, paskirtos kvailiojimams ir cinizmui, kiekviena proga erzinosi, – čia dėl per smailos kaimyno alkūnės, čia dėl vinimis pakaustyto bato, – buvo išvargusi, taip ilgai nesulaukdama vaidinimo, spaudžiama, slegiama ir dūstanti. Visi tik keikėsi ir priekaištavo flamandams, pirklių seniūnui, kardinolui de Burbonui, teisėjui, Austrijos Margaritai, seržantams, šalčiui, kaitrai, blogam orui, Paryžiaus vyskupui, juokdarių popiežiui, pilioriams, statuloms, kad uždaros durys, kad varstomi langai. Visa tai nepaprastai linksmino minioje įsimaišiusius būrius moksleivių ir tarnų, kurie savo juokavimais ir gudravimais dar labiau dilgino visuotinį nepasitenkinimą ir lyg adatos dūriais dar labiau erzino minią.

Iš jų išsiskyrė grupė linksmų velniūkščių, kurie, išspaudę lango stiklą, ramiausiai įsitaisė ant palangės ir iš čia mėtė savo pašaipingus žvilgsnius ir žodžius arba į minią aikštėje, arba į minią salėje. Jie taip smarkiai erzėjo, taip garsiai kvatojo, taip linksmi šūkavo su draugais salėje, jog buvo aišku, kad jie nė nemanė nuobodžiauti, kaip visa kita publika, kad jie puikiai mokėjo susikurti spektaklį iš to, ką čia pat matė salėje, ir tai jiems padėjo kantriai laukti antrojo spektaklio.

– Prisiekiu savo véle! Tai jūs, *Joannes Frollo de Molendino!* – sušuko vienas jų mažam, gražaus klastingo veido šviesiaplaukiui velniūkščiui, kuris buvo užsikoręs ant kapitelio akantų: – Ne veltui jus vadina Džoanu diu Mulenu³, nes jūsų rankos ir kojos atrodo kaip keturi vėjinio malūno sparnai. Ar seniai jūs čia?

- Iš velnio galestingumo, štai jau daugiau kaip keturios valandos, - atsakė Džoanas Frolo, - ir aš tikiuosi, kad jos bus man įskaitytos į skaistyklos laiką. Girdėjau, kaip aštuoni Sicilijos karaliaus giedotojai pradėjo giedoti septintos valandos mišias Sent Šapel.

- Puikūs giedotojai! - tarė antrasis, - jų balsai smailesni negu jų kepuraitės! Bet prieš užpirkdamas šventojo Jono garbei mišias, karalius turėjo pasiteirauti, ar ponui šventajam Jonui patinka lotyniškos psalmės, giedamos provansališku akcentu.

- Jis tai padarė, norėdamas duoti uždarbio tiems prakeiktiesiems Sicilijos karaliaus giedotojams! - šaižiai sušuko senė iš minios, besigrūdančios palangėje. - Tik pamanykite! Tūkstantį paryžinių svarų už vienas mišias! Ir dar iš mokesčių, surinktų už teisę pardavinėti Paryžiuje jūros žuvis!

- Nusiramink, sene! - įsikišo kažkoks rimtas storulis, kuris, užsiėmęs nosį, stovėjo šalia žuvų pardavėjos, - mišias tikrai reikėjo užpirkti. Ar norėtumėte, kad karalius vėl atkristų?

- Puikiai pakalbėjai, sire Žili Lekorniu⁴, vyriausiasis karaliaus rūmų kailininke! - sušuko mažasis moksleivis, įsikabinęs į kapitelį.

Visi moksleiviai griausmingai nusikvatojo, išgirdę nelemtą rūmų kailininko pavardę.

- Lekorniu! Žilis Lekorniu! - šaukė vieni.

- *Cornutus et hirsutus!*⁵ - pridėjo kitas.

- Ei! Be abejo, - tęsė kapitelio velniukas, - ir ko jie juokiasi? Garbingas žmogus Žilis Lekorniu, metro Džoano Lekorniu karaliaus rūmų prievaizdos brolis, Majė Lekorniu, vyresniojo Venseno miškų urėdo sūnus, - visi jie yra Paryžiaus piliečiai, visi iki vieno vedę!

Linksmybė padidėjo. Storasis kailininkas, neatsakęs nė žodžio, stengėsi pasislėpti nuo žvilgsnių, įsmeigtų į jį iš visų pusių; bet veltui jis šniokštė ir prakaitavo: visomis savo pastangomis jis pasiekė tik tai, kad lyg į medį varomas kylys, jis dar tvirčiau į kaimynų pečius įspraudė savo platų, apopleksišką, nuo įtūžio ir pykčio paraudusį veidą.

Pagaliam jam į pagalbą atėjo vienas toks pat storas, kresnas ir garbingas, kaip ir jis.

- Šlykštybė! - sušuko jis. - Ir drįsta moksleiviai šitaip kalbėtis su miesčioniu! Mano laikais juos už tai būtų išplakę rykštėmis, o paskui sudeginę tų pačių rykščių lauže.

Visa gauja suklego.

- O lia-ei! Kas tokią gamą gieda? Koks čia nelaimės apuokas?

- Beje, aš jį pažįstu, - tarė vienas, - tai metras Andri Miusnijė.

- Dėl to, kad jis yra vienas tų keturių prisiekusiųjų Universiteto knygininkų! - atsiliepė antras.

- Toje krautuvėlėje yra visko po keturis! - sušuko trečias. - Keturios korporacijos, keturi fakultetai, keturios šventės, keturi prokuratoriai, keturi elektoriai ir keturi knygininkai.

- Gerai, duokime jiems ketvertą velnių! - šaukė Džoanas Frolo.

- Miusnijė - mes sudeginsime tavo knygas!

- Miusnijė - mes apkulsime tavo tarną!

- Miusnijė – mes palamdysime tavo žmoną!
- Puiki storulė – poniutė Udarda!
- Tokia pat skaisti ir linksma, lyg būtų tapusi našle!
- Kad jus velniai rautų! – sumurmėjo metras Andri Miusnijė.
- Nutilk, metre Andri, arba aš tau krisiu tiesiai ant galvos, – sušuko Džoanas, vis dar tebekybąs ant kapitelio.

Metras Andri pakėlė akis; atrodė, kad jis akimirką matavo pilioriaus aukštį, juokdario svorį, mintinai padaugino tą svorį iš greičio kvadrato ir nutilo.

Džoanas, nugalėjęs, triumfuodamas tarė:

- Aš taip būčiau padaręs, nors ir esu archidiakono brolis!
- Geri ir tie mūsų Universiteto vadovai! Jie nepagerbia mūsų privilegijų nė tokią dieną, kaip ši. Mieste – gegužinio medelio sodinimas ir iliuminacijos; čia, Sitė – juokdarius popiežius ir flamandų pasiuntiniai, o Universitete – ničnieko!

- O Mobero aikštė yra pakankamai didelė! – pridūrė ant palangės sėdintis moksleivis.

- Šalin rektorių, elektorius ir prokurorius! – sušuko Džoanas.

- Reikės iš metro Andri knygų šį vakarą padaryti Šan Gaijardė iliuminacijas, – tęsė kitas.

- Ir iš raštininkų staliukų! – šaukė jo kaimynas.

- Ir iš auklėtojų lazdų!

- Ir iš dekanų spjaudyklių!

- Ir iš prokurorių spintų!

- Ir iš elektorių urnų!

- Ir iš rektoriaus kėdučių!

- Šalin! – egzekvijų gaida užtraukė Džoanas. – Šalin metrą Andri, auklėtojus ir raštininkus!

Teologus, medikus ir dekretistus! Prokurorius, elektorius ir rektorių!

- Tai jau pasaulio galas! – murmėjo metras Andri, užsikimšdamas ausis.

- Beje, rektorius! Štai jis eina aikštė! – sušuko vienas tų, kurie sėdėjo ant palangės.

Kas tik galėjo, sužiuo į aikštę.

- Nejaugi tai iš tikrųjų mūsų garbingasis rektorius metras Tibo? – paklausė Džoanas Frolo diu Mulenas, kuris, pasikabinęs ant viduriniojo pilioriaus, negalėjo matyti, kas dėjosi lauke.

- Taip, taip, – atsakė visi kiti. – Tai jis pats, tai tikrai jis, rektorius metras Tibo.

Ir iš tikrųjų rektorius bei visa Universiteto vyresnybė lyg procesijoje vyko pasitikti pasiuntinių ir šiuo metu traukė skersai aikštės. Prisiploję prie langų moksleiviai juos sutiko dagiomis pašaipomis ir ironiškomis katutėmis. Rektoriui, kuris jojo savo būrio priekyje, teko pirmoji salvė, ir toji salvė buvo žiauri.

- Laba diena, pone rektoriau! Olia-ei! Nagi laba diena!

- Kaip jis čia pateko, tasai senas lošikas? Vadinasi, jis paliko savo lošiamuosius kauliukus?

- Kaip jis kruta ant savo asilėno! Asilėno ausys trumpesnės negu rektoriaus.

- Olia-ei! Laba diena, pone rektoriau Tibo! *Tybalde aleator!* Senasis žiopy! Senasis lošike!
- Tesaugo jus Dievas! Ar daug kartų šią naktį išmetėte dvigubą šešetuką?
- O, koks suguręs veidas! Pamėlęs, pragertas ir sukurtas tik lošimo ir kaulėlių meilei.
- Kurgi taip joji, *Tybalde ad dados*⁶, atgręžęs užpakalį į Universitetą ir risnodamas miesto pusėn?
- Be abejo, jis joja ieškoti buto Tibotodė⁷ gatvėje! – šaukė Džoanas diu Mulas. Visa gauja griausmingais balsais pakartojo Džoano pajuoką ir pasiutusiai ėmė pliaukšėti delnais.
- Jūs vykstate susirasti buto Tibotodė gatvėje, tiesa, pone rektoriau, velnio partneri? Paskui atėjo kitų dignitorių eilė.
- Šalin durininkus! Šalin lazdonešius!
- Sakyk, Robene Puspenai, ar nežinai, kas ten toks?
- Tai Žilberas de Siulji, *Gilbertus de Soliaco*, Oteno koledžo kancleris.
- Še mano batą! Tu geriau įsitaisęs negu aš; tékšk jam į veidą!
- *Saturnalitas mittimus ecce nuces.*⁸
- Šalin šešis teologus su baltomis kamžomis!
- Ar ten teologai? Maniau, kad tai šešios baltos žąsys, kurias šventoji Genovaitė atidavė miestui už Ronji dvarą.
- Šalin medikus!
- Šalin disputus paskirtomis ir laisvomis temomis!
- Tau, šventosios Genovaitės kancleri, vošiu savo kepure! Tu mane labai nuskriaudei. Tai tikra tiesa! Mano vietą normandiečių korporacijoje jis atidavė mažajam Askanio Falzaspadaui iš Buržo provincijos tik todėl, kad jis italas.
- Tai skriauda! – sušuko visi moksleiviai, – šalin šventosios Genovaitės kanclerį!
- O, ei! Metras Joakimas de Ladeoras! O, ei! Liui Daiuilis! O, ei! Lamberas Oktemanas!
- Tepasmaugia velniai vokiečių moksleivių prokuratorių!
- Ir Sent Šapel kapelionus su pilkosiomis sutanomis – *cum tunicis grisis!*
- *Seu de pellibus grisis fourratis!*⁹
- Olia-ei! Meno magistrai! Visos gražios juodosios mantijos! Visos gražios raudonosios mantijos!
- Tai puiki uodega rektoriui!
- Galima būtų pasakyti, kad tai Venecijos dogas, einantis susituokti su jūra.
- Žiūrėk, Džoanai! Šventosios Genovaitės kanauninkai!
- Po velnių kanauninkiją!
- Kunige Klodai Šoarai! Daktare Klodai Šoarai! Ar jūs ieškote Marijos Žifard?
- Ji gyvena Glatinji gatvėje.
- Ji kloja pėstininkų vadui patalą.
- Ji moka savo keturis denarus; *quattuor denario*.

- *Aut unum bombum.* [10](#)

- Gal norėtumėte, kad ji mokėtų nuo nosies?

- Draugai! Važiuoja metras Simonas Sangenas, Pikardijos elektorius, pasisodinęs už nugaros žmoną.

- *Post equitem sedet atra cura.* [11](#)

- Drąsiau, metre Simonai!

- Laba diena, pone elektoriau!

- Labanakt, poniam elektoriene!

- Kokie jie laimingi, kad viską mato, - atsidusdamas tarė *Joannes Frolo de Molendino*, vis dar tebesikabinėdamas už kapitelio lapų.

Tuo metu Universiteto prisiekęs knygininkas metras Audri Miusnijė pasilenkė prie rūmų kailininko metro Žilio Lekorniu ausies.

- Aš jums sakau, pone, - tai tikras pasaulio galas. Dar niekada moksleivija nebuvo taip pasileidusi. Čia kalti prakeiktieji šio amžiaus išradimai, kurie viską griauja: patrankos, serpantinas, bombardos, o ypač spaustuvės - tasai Vokietijos maras. Jau nebėra nei rankraščių, nei knygų. Taip, spaustuvė žudo knygų prekybą. Ateina pasaulio galas.

- Ir aš tai pastebiu, nes labai kyla aksomo poreikis, - tarė kailininkas.

Tą akimirką ėmė mušti dvylikta.

- A!.. - vienbalsiai atsiduso visa minia.

Moksleiviai nutilo. Po to prasidėjo didelis bruzdėjimas.

Smarkiai sučiužo kojos, sujudo galvos, nuaidėjo griausmingas kosulys ir nosių šnirpštimas; kiekvienas ėmė ieškoti geresnės padėties pasistiepdamas, pritūpdamas, prisitaikydamas. Paskui stoji visiška tylą; visų kaklai ištįso, burnos prasižiojo, visų žvilgsniai nukrypo į marmurinę stalą. Bet ten niekas nesirodė. Ten tebestovėjo keturi teismo seržantai, sustingę ir nejudrūs, lyg keturios nudažytos statulos. Visų akys nukrypo į estradą, paskirtą flamandų pasiuntiniams. Durys buvo uždarytos, o estrada - tuščia. Minia nuo pat ryto laukė trijų dalykų: vidudienio, Flandrijos pasiuntinių ir misterijos. Laiku atvyko tik vidudienis.

Tai buvo baisu.

Dar palaukė minutę, dvi, tris, penkias minutes, ketvirtį valandos; niekas nesirodė. Estrada vis buvo tuščia, scena - nebylė. Tuo metu minios nekantravimas pavirto pykčiu. Pasipiktinimo šūksniai sklido po salę, tiesa, dar patylomis. „Misteriją! Misteriją!“ - dusliai murmėjo minia. Susierzinimas didėjo. Viršum minios jau plazdeno audra, tiesa, dar tik griaudė. Pirmąjį žaibą uždegė Džoanas diu Mulas.

- Misteriją, ir po velnių flamandus! - sušuko jis visais savo plaučiais, besiraitydamas lyg žaltys apie savo kapitelį.

Minia ėmė ploti.

- Misteriją! - kartojo ji, o Flandriją terauna visi velniai!

- Mums reikia misterijos, - tęsė moksleivis, - arba pasismagindami ir pamokydami pakarsime rūmų teisėją.

- Gerai pasakyta! - šaukė minia, - pirmiausia pakarkime seržantus!

Kilo neapsakomas klegesys. Keturi nelaimingi seržantai ėmė blykšti ir žvalgytis vienas į kitą. Minia sujudo į juos, ir jie jau pamatė, kad silpna medinė baliustrada, kuri juos skyrė nuo žiūrovų, pradėjo linkti ir krypti nuo minios spaudimo.

Momentas buvo kritiškas.

- Į kilpą! Į kilpą! - rėkavo iš visų pusių. Tą akimirką prasiskleidė kilimas, kuris dengė išėjimą į mūsų jau atvaizduotąją drabužinę, ir į estradą įžengė žmogus, kurio vien tik pasirodymas staiga nuramino minią ir lyg burtais pakeitė jos įtūžį smalsumu.

- Tylos! Tylos!

Labai neramus ir visu kūnu virpėdamas tas žmogus ėjo marmuro stalu, žemai visiems lenkdamasis, ir kuo arčiau jis slinko prie stalo krašto, tuo labiau jo linkčiojimai darėsi panašūs į priklaupimus.

Pamažu vėl grįžo tylą. Buvo girdėti tik lengvutis ūžesys, kuris paprastai sklinda iš tylinčios minios.

- Ponai miesčionys ir ponios miesčionės! - tarė tas žmogus. - Mes turėsime didelę garbę vaidinti ir deklamuoti jo eminencijai ponui kardinolui gražų pamokymą, kuris vadinasi *Išmintingas ponios Dievo Motinos teismas*. Aš vaidinsiu Jupiterį. Jo eminencija ponas kardinolas šiuo metu lydi garbinguosius Austrijos hercogo pasiuntinius; dabar jie truputį užtruks prie Bodė vartų paklausti universiteto rektoriaus sveikinimo kalbos. Kai tik atvyks jo eminencija kardinolas, mes pradėsime.

Nėra abejonės, kad tik Jupiterio įsikišimas išgelbėjo nuo mirties keturis nelaiminguosius teismo seržantus. Jei mums būtų tekusi laimėti patiems sugalvoti šią labai panašią į tiesą istoriją ir dėl to būtume atsakingi mūsų Ponios Kritikos teismui, nebegalėtume pasinaudoti šiuo klasišku dėsniu: *Nec Deus intersit*.¹² Beje, Jupiterio drabužiai buvo labai gražūs ir, patraukdami dėmesį, taip pat padėjo nuraminti minią. Jupiteris buvo užsidėjęs juodu aksomu aptrauktus šarvus, kurie buvo prismaigstyti auksinių pagražinimų, ant galvos jis buvo užsimovęs dvišaką kepurę, išpuoštą sidabrinėmis, paaukuotomis sagomis. Ir jei raudonio sluoksnis nebūtų dengęs viršutinės jo veido dalies, o tanki barzda - apatiniosios, jei rankoje jis nebūtų laikęs paaukuoto ir visokiais blizgučiais papuošto kartoninio rutulėlio, kuriame kiekviena patyrusi akis būtų atpažinusi žaibą, jei jo kojos nebūtų buvusios aptemptos kūno spalvos kojinių ir graikišku būdu apvyniotos juostomis, jis būtų galėjęs prilygti kunigaikščio Beri Korpo šauliui bretonui, - tokia rūsti buvo jo išvaizda.

Pjeras Grenguaras

Visuotinis pasitenkinimas ir susižavėjimas, kurį buvo sukėlęs Jupiterio apdaras, ėmė blėsti, kai tik jis pradėjo kalbą; o kai jis priėjo šią nelemtą išvadą: „Kai tik atvyks jo eminencija kardinolas, mes pradėsime vaidinimą“, jo žodžius nustelbė griausmingas ūkavimas.

- Pradėkite tuojau! Misteriją! Tuojau misteriją! - šaukė minia. - Ir iš visų balsų skyrėsi *Joannes Frollo de Molendino* balsas, kuris skverbėsi pro visą triukšmą lyg švilpukas Nimo karnavale:

- Pradėkite tuojau! - spiegė moksleivis.

- Šalin Jupiterį ir kardinolą Burboną! - šaukė Robenas Puspenas ir kiti moksleiviai, užsikorę ant palangės.

- Vaidinkite tuojau pamokymą! - kartojo minia. - Tučtuojau! Virvė su kilpa ir artistams, ir kardinolui!

Vargšas Jupiteris apstulbęs, persigandęs, išbalęs po savo raudonių išmetė žaibą, nusiėmė kepurę; paskui jis nusilenkė miniai ir drebėdamas ėmė švebeldžiuoti:

- Jo eminencija... pasiuntiniai... ponia Flandrijos Margarita... - Jis nebežinojo, ką sakyti. Iš tikrųjų jis bijojo būti pakartas.

Pakartas minios, jei lauks kardinolo, ir pakartas kardinolo, jei jo nesulauks. Iš abiejų pusių jis matė tik prarają, tai yra kartuves.

Laimei, kažkoks žmogus jį išgelbėjo iš keblios padėties ir prisiėmė visą atsakingumą.

Vienas asmuo stovėjo šia pus baliustrados, ertmėje, kuri buvo aplink stalą. Jo niekas nebuvo pastebėjęs, nes jo ilgą ir ploną stuomenį nuo publikos akių puikiai slėpė storas piliorius, į kurį jis buvo atsišliejęs. Tas asmuo, jaunas, aukšto ūgio, išdžiūvęs, išblyškęs šviesiaplaukis, nors jau raukšlėta kakta ir veidu, blizgančiomis akimis, su šypsena lūpose, apsivilkęs juodo seržo nunešiotais ir apspurusiais drabužiais, priėjo prie marmurinio stalo ir pamojo vargšui kankiniui. Bet tasai apkvaitęs nieko nematė.

- Tada nepažįstamasis žengė dar vieną žingsnį:

- Jupiteri! - tarė jis. - Mielasis Jupiteri!

Tasai negirdėjo.

Pagaliau, nebetekęs kantrybės, aukštasis šviesiaplaukis sušuko jam beveik po pat nosimi:

- Mišeli Žibornai!

- Kas mane šaukia? - tarė Jupiteris, lyg staiga pažadintas iš miego.

- Aš, - atsakė juodai apsirengęs žmogus.

- A! - ištarė Jupiteris.

- Tuojau pradėkite, - kalbėjo tasai. - Patenkinkite publiką. Aš imuosi nuraminti rūmų teisėją, o šis savo ruožtu nuramins kardinolą.

Jupiteris lengvai atsiduso.

- Ponai miesčionys! - visa gerkle sušuko jis dar tebestaugiančiai ir tebešvilpiančiai miniai, - mes tuojau pradedame!

- *Evoe, Jupiter! Plaudite, cives!*¹³ - rėkė moksleiviai.

- *Noël! Noël!*¹⁴ - šaukė minia.

Kilo kurtinantis delnų pliaukšėjimas. Jupiteris jau buvo grįžęs į drabužinę, o salė dar tebedrebėjo pritarimo šauksmais.

Tuo metu nepažįstamasis, lyg burtais *audrą pakeitęs giedra*, kaip sako mūsų mielasis senukas Kornelis, kukliai grįžo į savo pilioriaus šešėlį ir ten, be abejo, būtų palikęs nematomas, nejudantis ir nebylus, kaip prieš tai, jei jo iš ten nebūtų pajudinusios dvi jaunos moterys, kurios, sėdėdamos pirmose žiūrovų eilėse, buvo pastebėjusios jo pasikalbėjimą su Mišeliu Žibornu-Jupiteriu.

- *Metre*, - tarė viena jų, ženkle kviesdama prieiti...

- Tylėk, mieloji Lijenarda, - tarė jos kaimynė, daili ir žydinti, įmantriai šventadieniškai pasipuošusi. - Jis ne dvasiškis, jis - pasaulietis. Jam reikia sakyti ne *metre*, bet *mesire*.

- *Mesire*, - tarė Lijenarda.

Nepažįstamasis priėjo prie baliustrados.

- Ko iš manęs norite, panelės? - paklausė jis mandagiai.

- O! Nieko, - tarė susidrovėjusi Lijenarda, - tik mano kaimynė Žisketė la Žansjen nori jums kažką pasakyti.

- Visai ne! - atsakė paraudusi Žisketė. - Lijenarda jums sakė: *metre*; aš jai tik pasakiau, kad reiktų kreiptis: *mesire*.

Abi jaunos merginos nuleido akis. Nepažįstamasis, tik ir laukęs, kad galėtų užmegzti kalbą, žiūrėjo į jas šypsodamasis:

- Vadinasi, man nieko neturite pasakyti, panelės?

- O! Visai nieko, - atsakė Žisketė.

- Nieko, - tarė Lijenarda.

Aukštasis šviesiaplaukis žengė žingsnį atgal. Bet dvi smalsuolės nenorėjo taip lengvai paleisti savo grobio.

- *Mesire!* - tarė Žisketė taip ūmai, kaip prasiveržusi užtvanka arba kaip moteris, kuri pasiryžta. - Vadinasi, jūs pažįstate tą kareivį, kuris misterijoje vaidins ponios Dievo Motinos vaidmenį?

- Jūs norėjote pasakyti Jupiterio vaidmenį? - paklausė nepažįstamasis.

- O! Taip, - sušuko Lijenarda, - kokia ji kvaila! Vadinasi, jūs pažįstate Jupiterį?

- Mišelį Žiborną? - atsakė nepažįstamasis, - taip, panele.

- Jis turi puikią barzdą! - tarė Lijenarda.

- Ar bus gražu tai, ką jie ten vaidins? - nedrąsiai paklausė Žisketė.

- Labai gražu, panele, - nė kiek nedvejodamas atsakė nepažįstamasis.

- O kas bus vaidinama? - paklausė Lijenarda.

- *Teisingasis ponios Dievo Motinos teismas* - pamokymas, panele.

- A, tai kitas dalykas! - tarė Lijenarda.

Stojo trumpa tyla. Ją pertraukė nepažįstamasis.

- Tai visai naujas pamokymas, kuris dar tik pirmą kartą vaidinamas, - pridūrė jis.

- Vadinasi, tai ne tas pats, - tarė Žisketė, - kurį vaidino prieš porą metų, tą dieną, kai buvo atvykęs popiežiaus legatas. - Ten buvo trys gražios mergaitės, vaidinusios...

- Sirenas, - pasakė Lijenarda.

- Ir visiškai nuogas, - pridūrė jaunas vaikinasis.

Lijenarda droviai nuleido akis. Žisketė, į ją pažvelgusi, padarė tą patį.

- Taip, tai buvo labai įdomus veikalas, - tęsė jis šypsodamasis. - Bet šiandien bus vaidinamas pamokymas, parašytas tik Flandrijos kunigaikštystės garbei.

- Ar bus dainuojamos piemenėlių dainos? - paklausė Žisketė.

- Fi! - tarė nepažįstamasis, - pamokyme! Nereikia painioti veikalų pobūdžio. Jei tai būtų lengva komedija - kitas reikalas.

- Gaila, - tarė Žisketė. - Tąsyk daug vyrų ir moterų prie Ponso fontano vaidino laukinius, kurie tarp savęs kovojo ir įvairiomis pozomis dainavo piemenėlių dainas.

- Tai, kas tinka popiežiaus legatui, - sausai pastebėjo nepažįstamasis, - netinka kunigaikštytei.

- O šalia jų, - tarė Lijenarda, - vyko varžybos įvairiais muzikos instrumentais, jais buvo grojamos kilnios melodijos.

- Ir praeiviams atsigaivinti, - tęsė Žisketė, - iš trijų fontano čiaupų tryško vynas, pienas ir saldi gira. Gerti galėjo, kas tik norėjo.

- O šiek tiek toliau nuo Ponso fontano, - tęsė Lijenarda, - prie Trejybės bažnyčios, tyliai, be žodžių, buvo vaidinama pasija.

- O, aš visa tai gerai atsimenu! - sušuko Žisketė, - Dievas ant kryžiaus ir du girtuokliai, iš kairės ir dešinės.

Čia dvi kūmutės, atsimindamos popiežiaus legato įžengimo dieną, įsitarščiavusios ėmė čiauškėti abi iš karto.

- O toliau, prie Dailininkų vartų, buvo daug kitų puikiai pasipuošusių žmonių.

- Ar atsimeni prie Nekaltųjų fontano medžiotoją, kuris vijosi stirną, smarkiai lojant šunims ir dūduojant medžioklės ragams?

- O prie Paryžiaus skerdyklos buvo pastatyta Djepo tvirtovė.

- Ir kai pro ją pravažiavo legatas, ar atsimeni, Žiskete, tvirtovę paėmė šturmu ir visiems anglams perplovė gerkles?!

- Ir kokių gražių artistų buvo prie Šatlė vartų!

- Ir ant Mainų tilto, kuris visas buvo užtiestas kilimais!

- Ir kai legatas važiavo, ant tilto buvo paleista daugiau kaip pora šimtų tuzinų visokiausių paukščių. Kaip buvo gražu, Lijenarda!

- Šiandien bus dar gražiau, - pagaliau įsikišo jų bendrakalbis, kuris jų klausėsi nekantraudamas.

- Jūs tvirtinate, kad ši misterija bus graži? - paklausė Žisketė.

- Be abejo, - atsakė jis. Paskui šiek tiek išdidžiai pridūrė: - Aš esu to veikalo autorius, panelės.

- Tikrai? - sušuko labai nustebusios jaunos mergaitės.

- Tikrai, - atsakė poetas, truputį išpūsdamas krūtinę; - tai yra, mes dviese: Džoanas Maršanas suplovė lentas ir sukėlė sceną, o aš parašiau veikalą. Aš esu Pjeras Grenguaras.

Sido autorius nebūtų išdidžiau pasakęs: *Pjeras Kornelis*.

Skaitytojas, be abejo, pastebėjo, kad praslinko nemažai laiko nuo tada, kai Jupiteris pasislėpė už kilimo, iki tos akimirkos, kai pamokymo autorius taip staiga prisipažino, kas esąs, Lijenardai ir Žisketei, kurios naiviai ėmė juo stebėtis. Įsidėmėtinas dalykas: visa ši, prieš keletą minučių tokia triukšminga minia, dabar ramiai laukė, pasitikėdama komedininko pareiškimu; tai įrodo šią amžiną tiesą, kuri kasdien pasitvirtina ir mūsų teatruose, kad geriausia priemonė priversti publiką kantriai laukti yra jai tvirtinti, jog vaidinimas prasidės.

Bet vis dėlto moksleivis Džoanas nesnaudė.

- O lia-ei! - staiga jis suriko laukimo tyloje, kuri įsivyravo po tokio didelio triukšmo. - Jupiteri! ponia Dievo Motina! Velnio juokdariai! Ar jūs iš mūsų tyčiojate? Vaidinimą! Vaidinimą! Pradėkite, arba mes vėl pradėsime!

Daugiau grasinti nebereikėjo.

Iš dėžės pasigirdo aukšti ir žemi muzikos garsai, kilimai prasiskleidė; išėjo keturi nusidažę, margai apsivilkę personažai, užlipo stačiomis kopėčiomis ir, pasiekę sceną, išsirikiavo prieš publiką, jai žemai nusilenkė; tada simfonija nutilo. Misterija prasidėjo.

Gausiai apdovanoti aplodismentais už nusilenkimus, publikai pamaldžiai tylint, keturi aktoriai pradėjo vaidinti prologą, nuo kurio mes skaitytoją mielai atleisime. Reikia pastebėti, - beje, tai atsitinka dar ir mūsų laikais, - kad publika daugiau domėjosi jų drabužiais nei vaidinimu. Ir iš tikrųjų publika buvo teisi. Visi keturi aktoriai buvo apsivilkę pusiau geltonais, pusiau baltais drabužiais, kurie vieni nuo kitų skyrėsi tik medžiagos rūšimi; pirmojo aktoriaus drabužiai buvo pasiūti iš auksinio ir sidabrinio brokato, antrojo - iš šilko, trečiojo - iš gelumbės, ketvirtojo - iš drobės. Pirmasis aktorius dešinėje rankoje laikė špagą, antrasis - du auksinius raktus, trečiasis - svarstyklės, ketvirtasis - kastuvą; o pagelbėti tingiems protams, kurie, nepaisant tų aiškių ženklų, neįstengtų suprasti jų prasmės, ant kiekvienų drabužių buvo didelėmis juodomis raidėmis išsiuvinėta: AŠ ESU BAJORIJA - brokato drabužių apačioje; AŠ ESU DVASIŠKIJA - šilko drabužių apačioje; AŠ ESU PREKYBA - vilnionių drabužių apačioje ir AŠ ESU DARBAS - drobinų drabužių apačioje. Kiekvienas pastabus žiūrovas iš karto galėjo įspėti,

kurios šių alegorijų yra vyriškosios lyties: jų drabužiai buvo trumpesni ir galvos papuošimas mažiau sudėtingas, o moteriškųjų jie buvo ilgesni, galvos – skrybėliuotos.

Klausančiajam poetiško prologo reikėjo daug piktos valios, nenorint suprasti, kad Darbas buvo vedęs Prekybą, o Dvasiškija – Bajoriją, ir kad šios dvi laimingos porelės bendrai turėjo puikų aukso delfiną¹⁵, kurį jos nutarė atiduoti tik visų gražuolių gražiausiai. Todėl jos iškeliauja į platųjį pasaulį ieškoti tokios gražuolės, o kai Galkondo karalienė, Trebizondo kunigaikštystė, Totorių didžiojo chano dukterė ir t. t., ir t. t. pasirodė nepriimtinos, Darbas ir Dvasiškija, Bajorija ir Prekyba atėjo pailsėti ant Teisingumo rūmų marmurinio stalo ir čia gerbiamajai publikai ėmė dėstyti tokią gausybę aforizmų, sentencijų, sofizmų, palyginimų ir kitokių poetinių figūrų, kad jų būtų užtekę humanitarinio fakulteto egzaminams, norint įsigyti licenciatų laipsnį.

Iš tikrųjų visa tai buvo labai gražu.

Vis dėlto visoje minioje, į kurią keturios alegorinės figūros liejo metaforų sroves, nebuvo nė vienos tokios atidžios ausies, nė vienos taip virpančios širdies, nė vieno taip įsmeigto žvilgsnio, nė vieno tokio ištiesto kaklo, kaip šio veikalo autoriaus, poeto, to garbingojo Pjero Grenguaras, kuris prieš valandėlę negalėjo susivaldyti nepasakęs savo vardo dviem gražioms merginoms. Jis paėjo ir atsistojo už keleto žingsnių nuo jų prie savo pilioriaus ir iš čia klausėsi, žiūrėjo, gėrėjosi. Palankūs plojimai, kuriais buvo sutikta prologo pradžia, dar tebeskambėjo jo širdyje, ir jis visiškai buvo pasinėręs į tos rūšies kontempliaciją, kai autorius girdi, kaip, didžiulei auditorijai tylint, jo mintys viena po kitos skrenda iš aktorių lūpų. Palaimintas Pjeras Grenguaras!

Nors ir nemalonu pasakyti, bet ši pirmą kartą ekstazė netrukus buvo sudrumsta. Vos tik spėjo Grenguaras priartinti lūpas prie tos svaiginančios džiaugsmo ir triumfo taurės, kai į ją įkrito kartumo lašas.

Kažkoks apsiskarmaliavęs elgeta, kuris, įsimaišęs į minią, negalėjo rinkti aukų ir, matyt, nerado pakankamo grobio savo kaimynų kišenėse, sumanė užsikarti į aiškesnę vietą, kad galėtų į save atkreipti minios dėmesį. Vos tik prasidėjo prologas, jis užšliaužė pasiuntiniams paruoštos estrados stulpais iki karnizo, kuris skyrė apatinę baliustrados dalį, ir čia įsitaisė, stengdamasis savo skarmalais ir bjauria žaizda ant dešinėsios rankos sukelti minios dėmesį ir pasigailėjimą. Beje, jis netarė nė žodžio.

Kadangi jis tylėjo, prologas galėjo būti tęsiamas be kliūčių, ir nebūtų kilę jokios netvarkos, jei moksleivis Džoanas nebūtų pastebėjęs nuo savo aukštojo pilioriaus to elgetos ir jo vaipymosi. Beprotiškas juokas pagavo jaunąjį padaužą, ir visai nesirūpindamas, kad pertraukia vaidinimą bei sudrumsčia visuotinį susikaupimą, jis linksmi sušuko:

– Žiūrėkite, tas nususelė prašo išmaldos!

Kas yra metęs akmenį į varlių kūdrą arba šūviu išbaudęs būrį paukščių, tas gali įsivaizduoti, kokį įspūdį visuotinio susikaupimo metu padarė šie ne vietoje pasakyti žodžiai. Grenguaras

sudrebėjo lyg nuo elektros smūgio. Prologas nutrūko, ir visų galvos triukšmingai pasisuko į elgetą, o šis dėl to visai nesumišo, o tik pamatė progą gauti gerą pjūtį; primerkęs akis, jis skausmingu balsu prabilo:

– Maldauju malonės!

– Ė, prisiekiu savo vėle, – tarė Džoanas, – tai Klopenas Truilfu! O lia-ei! Drauguži, matyt, žaizda ant kojos tau trukdė, jei tu perkėlei ją ant rankos?

Taip kalbėdamas, jis beždžionės vikrumu įmetė sidabrinį į taukuotą skrybėlę, kurią elgeta laikė savo nesveiką ranka. Elgeta nesutrikdamas priėmė ir auką, ir pašaipą ir tęsė gailiu balsu:

– Maldauju malonės!

Tas epizodas gerokai išblaškė auditoriją, ir dauguma žiūrovų, Robenas Puspenas ir moksleiviai linksmai plojo šiam keistam duetui, kurį taip netikėtai prologo viduryje improvizavo moksleivis savo spiegiančiu balsu ir elgeta savo nesutrinkančiu maldavimu.

Grenuaras buvo labai nepatenkintas. Atsipeikėjęs, net nesiteikdamas mesti paniekos žvilgsnio dviem trukdytojams, jis kiek įmanydamas sušuko keturiems aktoriams scenoje:

– Tęskite, po velnių! Tęskite!

Tuo pat metu jis pajuto, kad kažkas truktelėjo jį už skverno. Jis pyktelėjęs atsigręžė ir turėjo labai prisiversti, kad galėtų nusišypsoti. Vis dėlto reikėjo šyptelėti. Jį tempė graži, pro baliustradą pralindusi, Žisketės la Žansjen rankutė; tokiu būdu Žisketė norėjo atkreipti jo dėmesį!

– Pone, – paklausė jauna mergina, – ar jie dar vaidins?

– Be abejo, – atsakė Grenuaras, pasipiktinęs tokiu klausimu.

– Šia progą, – tęsė ji, – gal malonėtumėte, mesire, man paaiškinti...

– Ką jie kalbės? – nutraukė ją Grenuaras. – Gerai, klausykite!

– Ne, – tarė Žisketė, – tai, ką jie iki šiol buvo pasakę.

Grenuaras pašoko kaip žmogus, kuriam paliečiama kruvina žaizda.

– Kad tave galas, kvailoji plepe mergiščia! – prakošė jis pro dantis.

Nuo tos valandėlės Žisketė žuvo jo mintyse.

Tuo tarpu aktoriai paklausė jo įsakymo, o publika, pastebėjusi, kad jie pradėjo kalbėti, vėl ėmė klausytis, nors kai reikėjo sudurti taip staiga nutrauktą veikalą, nebeteko išgirsti labai gražių prologo vietų. Apie visa tai karčiai mąstė Grenuaras. Vis dėlto pamažu grįžo ramybė; moksleivis nutilo, elgeta skaičiavo savo skrybėlėje monetas, ir vaidinimas vyko toliau.

Tai buvo iš tikrųjų labai gražus veikalas, ir mums atrodo, kad šį tą pataisius jis ir mūsų laikais turėtų pasisekima. Fabula buvo truputį ištęsta ir neturininga, t. y. tokia, kaip ir derėjo anais laikais, bet ji buvo paprasta, ir Grenuaras savo kilnios sielos gelmėse žavėjosi minties išvystymo aiškumu. Savaiame suprantama, kad keturi alegoriniai personažai, apkeliavę tris pasaulio dalis ir neradę, kur tinkamai įpiršti savo auksinio delfino, buvo truputį pavargę. Po to

- nuostabiosios žuvies gyrimas su tūkstančiais subtilių užuominų į jaunąjį Flandrijos Margaritos sužadėtinį, kuris tuo metu gyveno gana liūdnoje vienatvėje Ambuazo tvirtovėje ir visiškai neįtarė, kad Darbas ir Dvasiškija, Bajorija ir Prekyba buvo dėl jo ką tik apkeliavusios aplink pasaulį. Išgarbintasis delfinas buvo jaunas, gražus, tvirtas, o dar (puikus visų karališkųjų dorybių šaltinis!) – Prancūzijos liūto sūnus. Aš pareiškiu, kad ši drąsi metafora yra žavinga ir tautinė istorija, klestinti scenoje, visiškai nesipiktina, kad liūtui gimsta delfinas alegorijoje, kuri yra rašoma karališkųjų jungtųjų proga. Tie nepaprasti pindariški sugretinimai tik sukelia pasigėrėjimą. Vis dėlto patyrinėjus dalyką kritiškai, atrodo, kad autorius šią gražią mintį būtų galėjęs išvystyti mažiau negu dviejuose šimtuose eilučių. Tiesa, pono prevo įsakymu, misterija turėjo tęstis nuo dvyliktos iki ketvirtos valandos popiet, o per tokį laiką reikia gerokai pakalbėti. Tarp kitko, veikalas buvo kantriai klausomas.

Staiga pačiame poniutės Prekybos su ponija Bajorija ginčo įkarštyje ir tuo metu, kai Darbas deklamavo šias nuostabias eiles:

One ne vis dans les bois bete plus triomphante![16](#),

svečiams skirtos estrados durys, kurios iki šiol be reikalo buvo uždarytos, atsidarė dar labiau be reikalo; skambus durininko balsas staiga pranešė:

- Jo eminencija monsinjoras kardinolas de Burbonas!

III Ponas kardinolas

Vargšas Grenguaras! Didžiulių dvigubų petardų sutratėjimas Joninių naktį, salvė dvidešimties tvirtovės šautuvų, Garsiosios Bilji bokšto patrankos šūvis, kuris Paryžiaus apgulimo metu 1465 m. rugsėjo 29 d., sekmadienį, nudėjo iš karto septynis burgundiečius, sprogimas parako sandėlio prie Tamplio vartų – visa tai būtų jam ne taip smarkiai suspengę ausyse, kaip šią iškilmingą ir dramatišką valandėlę iš durininko lūpų pasigirdę tie keli žodžiai: – *Jo eminencija monsinjoras kardinolas de Burbonas.*

Ir ne dėl to, kad Grenguaras būtų pono kardinolo bijojęs arba jį niekinęs. Jis neturėjo nei tokios silpnybės, nei tokio įžūlumo. Tikras eklektikas, kaip pasakytume šiandien, Grenguaras buvo vienas tų žmonių, kurie yra ryžtingi, nuolaidūs, ramūs, visuomet mokantys laikytis aukso vidurio, *stare in dimidio rerum*, visuomet sveikai mąstantys, linkę į liberalinę filosofiją, bet tai jiems nekliudo gerbti kardinolų. Brangi ir niekad neišmirštanti rasė filosofų, kuriems išmintis, lyg antroji Ariadna, padovanoja siūlų kamuolį, kurį vyniodami jie nuo pat pasaulio pradžios keliauja žmonių reikalų labirintais. Jų galima sutikti visais šimtmečiais, ir vis tų pačių, t. y.

visuomet prisitaikiusių prie savo laikų. Neskaitant mūsų Pjero Grengvaro, kuris jiems galėtų atstovauti penkioliktajame šimtmetyje, jei mums pasisektų jį apibūdinti, kiek jis yra to vertas, tikriausiai šių filosofų dvasia įkvėpė diu Briolį, kai jis šešioliktajame amžiuje rašė šiuos naiviai kilnius žodžius, tinkančius visiems laikams: „Aš esu paryžietis savo kilme ir *parrhisia* savo kalba, nes graikiškai žodis *parrhisia* reiškia laisvę kalbėti: šia laisve aš naudojausi net susitikdamas su monsinjorais kardinolais, monsinjoro kunigaikščio de Konti dėde ir broliu: suprantama, su atitinkama pagarba jų didybėms ir neįžeisdamas nė vieno jų palydovų, o tai jau yra didelis dalykas.“

Taigi kardinolo pasirodymas Pjerui Grengvarui padarė labai nemalonų įspūdį, bet jis nejautė neapykantos kardinolui ar paniekos dėl jo atvykimo. Dar net priešingai; mūsų poetas turėjo per daug sveiko proto ir per daug apskurusius drabužius, kad nebūtų ypatingai įvertinęs tos aplinkybės, jog ne viena jo prologe užuomina, ypač delfino, Prancūzijos liūto sūnaus, išgarbinimas, galės patekti į jo kilnybės ausį. Bet kilnioje poetų prigimtyje vyrauja ne išskaičiavimas. Manau, kad jei poeto esmę būtų galima pavaizduoti skaičiumi dešimt, ją analizuojantis arba, pasak Rablė, ją farmakopolizuojantis chemikas rastų vieną dalį išskaičiavimo ir devynias dalis savimeilės. Taigi tuo metu, kai kardinolui atsidarė durys, devynios Grengvaro savimeilės dalys, išsipūtusios ir išbrinkusios veikiant minios susižavėjimui, pasiekė tokį nuostabų mastą, kad visiškai užstelbė tą nepastebimą išskaičiavimo molekulę, kurią nustatėme nagrinėdami poetų prigimtį; tarp kitko, toji molekulė – brangi priemaiša, nes ji yra realizmo ir žmoniškumo svarstis, be kurio poetas nesiektų kojomis žemės. Grengvaras gėrėjosi jausdamas, matydamas ir, taip sakant, apčiuopdamas visą šią, tiesa, žioplių minią, bet tai nesvarbu; svarbu, kad ji buvo nustebusi, suakmenėjusi ir užtrokšdama klausėsi begalinių tiradų, kurios be perstojo veržėsi iš jo jungtuvinės poemos. Užtikrinu, kad ir jis pats drauge su publika buvo sužavėtas, ir šiuo atveju visai nebuvo panašus į Lafonteną, kuris, žiūrėdamas savo komedijos *Florentietis*, paklausė: *Koks storžievis parašė šią nesąmonę?* Grengvaras būtų mielai paklausęs savo kaimyną: *Kas parašė šį meno šedevrą?* Dabar galima spręsti, kokį įspūdį jam padarė staigus ir ne laiku kardinolo pasirodymas.

Jo baimė visiškai pasitvirtino. Jo eminencijos atvykimas sujaukė visą auditoriją. Visų galvos pasisuko į estradą. Nebegalima buvo nieko išgirsti.

– Kardinolas! Kardinolas! – kartojo visų lūpos. Nelaimingasis prologas nutrūko antrą kartą.

Kardinolas truputį stabtelėjo ant estrados slenksčio. Tuo metu, kai jis gana abejingai žvalgėsi po auditoriją, užesys dar labiau sustiprėjo. Kiekvienas norėjo jį geriau pamatyti. Kiekvienas norėjo iškelti savo galvą virš kaimyno pečių.

Tai buvo iš tikrųjų žymi asmenybė, kurią pamatyti buvo tiek pat verta, kaip ir bet kurią vaidinimą. Kardinolas Karolis de Burbonas dar buvo grafas, Liono arkivyskupas, Galijos primatas ir susigiminiavęs su Liudviku XI, kurio vyresniąją dukterį buvo vedęs jo brolis senjoras Pjeras Božė, bei su Karoliu Drąsuoju per savo motiną Burgundijos Agnesę. Taigi

pagrindinė ir būdingiausia Galijos primato būdo ypatybė buvo dvariškio dvasia ir valdovų garbinimas. Tad galima spręsti, kiek vargo jis turėjo dėl savo dvigubos giminytės ir kaip sunku jam buvo vairuoti savo dvasinę valtį tarp tų pasaulietišku uolų, kad ji nesidaužtų nei į Liudviką XI, nei į Karolį – tas Sciles ir Charibdes, kurios jau buvo prarijusios Namiūro kunigaikštį ir Sen Polio konetablį. Dangaus malone jis išvengė kelionės pavojų ir nesudužęs atvyko į Romą. Bet nors ir būdamas uoste, ir kaip tik dėl to, kad jau buvo uoste, jis negalėjo nesijaudindamas prisiminti visų savo politinio gyvenimo nuotykių. O tas gyvenimas buvo sunkus ir pavojingas. Tarp kitko, jis turėjo paprotį sakyti, kad 1476 metai jam buvę *juodi ir balti*; tai reiškė, kad tais pačiais metais jis neteko savo motinos, Burbonų kunigaikštutės, ir savo pusbrolio, Burgundijos kunigaikščio, ir kad vienu gedulu jis palengvinęs savo antrąjį gedulą.

Šiaip jis buvo geras žmogus. Gyveno linksmą kardinolo gyvenimą, mielai linksminosi Šaljo karališkuoju vynu, buvo palankus Ričardai la Garmuaz ir Tomasai la Sajard, labdaringesnis buvo gražioms mergaitėms negu senoms moterims ir dėl viso to buvo labai mėgiamas Paryžiaus moteriškųjų *gyventojų*. Jis vaikščiodavo tik lydimas nedidelio būrio vyskupų ir aukštosios hierarchijos dvasiškių, malonių, linksmų, mėgstančių, kai pasitaiko proga, palėbauti; ir ne kartą Sen Žermeno priemiesčio davatkos, eidamos vakare pro apšviestus Burbonų pilies langus, pasipiktindavo girdėdamos, kaip tie patys balsai, kurie dieną giedojo mišparus bažnyčioje, dabar, pritariami stiklų skambėjimo, traukė bakchanališką dainelę Benedikto XII, to paties popiežiaus, kuris šalia tiaros buvo prisidėjęs dar trečią karūną: – *Bibamus papaliter*.¹⁷

Be abejo, šis visai teisingai užtarnautas jo populiarumas padėjo jam įžengiant į salę apsisaugoti nuo bet kokio nemalonaus priėmimo minios, kuri prieš valandėlę buvo tokia nepatenkinta ir labai mažai linkusi reikšti pagarbą kardinolui, ypač tą dieną, kai ji ruošėsi rinkti savo popiežių. Bet paryžiečiai neilgam įsižeidžia; privertę pradėti vaidinimą, gerieji miestiečiai pasijuto lyg nugalėję kardinolą, ir to jiems visiškai užteko. Be to, ponas kardinolas de Burbonas buvo gražus vyras, apsilkęs puikia raudona mantija, kuri jam labai tiko; vadinas, jo pusėje buvo visos moterys, tai yra didesnioji žiūrovų dalis. Be abejo, būtų neteisinga ir netaktiška apšvilpti kardinolą, privertusį jo laukti, jei jis gražus vyras ir jei jam tinka purpuriniai drabužiai!

Taigi jis įėjo, pasveikino susirinkusiuosius ta įprastine šypsena, kuria pasaulio galiūnai sveikina minią, lėtu žingsniu pasuko prie savo raudono aksomo fotelio, kaip žmogus, mąstantis visai apie ką kita. Paskui jį į estradą įsiveržė jo palydovai, kuriuos mes šiandien pavadintume vyskupų ir abatų vyriausiuoju štabu, vėl sukeldami bruzdėjimą ir žiūrovų susidomėjimą. Kiekvienas, pažįstantis kurį nors šių dvasiškių, skubėjo kitam parodyti arba pasakyti jo vardą. Štai šis, jei gerai beprisimenu, yra Marselio vyskupas Alodė, šitas – primikaras Sen Deni, va Roberas de Lespinas, abatas Sen Žermenas de Prė, vienos Liudviko XI

favoritės brolis palaidūnas. Visus juos aptariant skambėjo patyčios, kilo daug painiavos ir triukšmingų ginčų. Moksleiviai keikėsi. Tai buvo jų diena – jų juokdarių šventė, jų saturnalijs, metinė raštininkų ir moksleivių orgija. Bet kuri šlykšti išdaiga šią dieną buvo leistina ir šventa. Be to, minioje buvo ir išgarsėjusios pramuštgalvės: Simona Katreliivr, Agnesė la Gadin, Robina Pjėdebu. Kaip nesikeikti ir nepiktžodžiauti tokią iškilmingą dieną tokioje gražioje bažnyčios tarnų ir ištvirkusių merginų draugijoje? Tuo jie ir naudojosi. Visuotiniame triukšme skambėjo pasibaisėtinas keiksmų ir šlykštynių koncertas, kurį atliko raštininkų ir moksleivių liežuviai; per metus varžomi šventojo Liudviko įkaitintos geležies baimės, jie dabar visiškai atsipalaidavo. Vargšas šventasis Liudvikas! Kaip iš jo tyčiojosi jo paties Teisingumo rūmuose! Kiekvienas moksleivis pasirinko vieną kurią naujai į estradą atvykusiojo sutaną – vienas juodą, kitas pilką, trečias baltą, ketvirtas violetinę. Džoanas Frolo de Molendino, kaip archidiakono brolis, drąsiai puolė raudonąją ir, akiplėšiškai įsmeigęs akis į kardinolą, jis visa gerkle giedojo: *Cappa repleta mero!*¹⁸

Visi tie paskiri šūkliai, kuriuos čia skaitytojui suminime, išsisklaidydavo visuotiniame triukšme, dar nepasiekę svečių estrados. Be to, kardinolas būtų nelabai dėl to jaudinęsis, nes visokie laisvumai šią dieną buvo įprastas reiškinys. Jis turėjo kitą rūpestį, kuris atsispindėjo net jo veide, – tas rūpestis beveik drauge su juo įėjo į estradą. Tai buvo Flandrijos pasiuntiniai.

Kardinolas nebuvo didis politikas ir nesirūpino, kokie bus jo seserėčios Burgundijos Margaritos su jo brolienu Austrijos sosto įpėdiniu vedybų padariniai; mažai jam terūpėjo, ir kiek ilgai tvers nenuoširdus Austrijos kunigaikščio su Prancūzijos karaliumi susitaikymas, ir kaip pažiūrės Anglijos karalius į tokią nepagarbą jo dukteriai. Jis kas vakarą ramiai gurkšnojo karališkąjį Šaljo vyną, visai nepagalvodamas, kad keli šio vyno buteliai (tiesa, truputį pagerinti daktaro Kuaktijė), – jei Liudvikas XI širdingai juos pasiūlytų Eduardui IV, – galėtų vieną gražią dieną leisti Liudvikui XI pamiršti Eduardą IV. *Didžiai gerbiamoji pono Austrijos kunigaikščio pasiuntinybė* nekėlė kardinolui ir šio rūpesčio, ji buvo jam nemaloni kitu atžvilgiu. Bet kaip jau esame keliais žodžiais paminėję antrajame šios knygos skyriuje, iš tikrųjų buvo nemalonus dalykas jam, Karoliui Burbonui, priimti ir vaišinti kažkokius miestiečius; jam, kardinolui, būti lipšniam su kažkokiais viršaičiais; jam, prancūzui, linksmam pokylininkui, vaišinti alaus gėrėjus flamandus; ir visa tai daryti viešai. Iš tikrųjų tai buvo pati nemaloniausia kaukė iš visų, kurias jis tik kada dėvėjo, norėdamas įtikti karaliui!

Bet kai durininkas skambiu balsu pranešė: *Ponai Austrijos kunigaikščio pasiuntiniai*, jis maloniausia veido išraiška atsigręžė į duris (to meno jis buvo išmokęs). Nereikia nė sakyti, kad ir visa salė padarė tą patį.

Tada pora už poros, rimtai, visai priešingai negu judrioji Karolio de Burbono dvasiškių palyda, įžengė keturiasdešimt aštuoni Austrijos Maksimilijono pasiuntiniai, jų priešakyje ėjo garbingasis tėvas Džoanas, Sen Berteno vienuolyno abatas, „Aukso Vilnos“ ordino kancleris ir Žakas de Gua, Dobi senjoras, vyriausiasis Gando miesto teisėjas. Minioje įsiviešpatavo tylą,